

פרשת חיי שרה

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

בס"ד חשוון תשע"ו • גליון 120

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

שתי קומות בחינוך לאמונה

קומת הסגולה הטבעית וקומת הבירור והבחירה

ראשי פרקים:

הזרעים הראשונים של בנין התורה בעולם ✦ יש מקום אחד רחוק ששם מתנכים נערים ✦ אולי אצל רב אחר הוא יקבל יותר ✦ תורה של בית אבא ותורה של בית המדרש ✦ לאן נעלם יצחק אחרי העקידה? ✦ עד איזה גיל חייב אב ללמד את בנו תורה? ✦ סגולה ובחירה בונים את קדושת ישראל ✦ התורה מעוררת את טבע הנפש הישראלית ✦ במה שונה מצוות תלמוד תורה מכל מצוות החינוך? ✦ זקנים ויושבים בישיבה ✦ בענייני חינוך אי אפשר לסמוך על אחרים ✦ אזהרה כפולה ומכופלת

מקורות עיקריים:

רש"י בראשית כג, ב ✦ מדרש תנחומא וירא כב ✦ שאילתות דרב אחאי גאון עם ביאור העמק שאלה סוף פרשת תולדות ✦ קדושין כט ע"א ✦ רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, א ✦ שולחן ערוך יו"ד רמה, א ✦ שו"ת צפנת פענח ח"ב סימן י ✦ אישים ושיטות עמ' ע ✦ אגרות ראייה ח"ב עמ' קפו ✦ אורות התורה ו, י ✦ ערוך השולחן יורה דעה רמה, ה ✦ יומא כח ע"ב ✦ אגרת הגר"א, עלים לתרופה

הזרעים הראשונים של בנין התורה בעולם

הסמיכות שבין פרשת העקידה החותמת את פרשת וירא לפרשת חיי שרה הפותחת במותה של שרה, דורשת התבוננות, וכך כותב רש"י¹:

"לספוד לשרה ולבכתה - ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה".

פרשת העקידה קשורה בקשר אמיץ עם חייה של שרה, כל מגמת החיים של אברהם ושרה מכוונת להמשכיות הקיומית של האומה. זה מתחיל בתפילות על הריון, וממשיך בהריון ולידה, ובהורדת נשמתו הגדולה של יצחק אבינו לעולם, והנחלת המשכיות קדושת הטבע הישראלי.

בשבוע שעבר נפגשנו עם מסירות נפשה של שרה אמנו למען גידולו וחינוכו של יצחק. הסוגיה המרכזית שמעסיקה את שרה אמנו בחייה, זו הסוגיה הגידולית והחינוכית של יצחק אבינו, איך מגדלים נשמה שתמשיך את המהלך הרוחני של האומה הישראלית בצורה השלמה ביותר.

¹ רש"י בראשית כג, ב.

מסע הלידה של יצחק וגידולו הוא סיפור הולדתה של האומה הישראלית כולה, ולכן התורה משנה מהרגלה, יורדת לפרטי פרטים, וכותבת על ההריון, הלידה, ההנקה והגמילה, שלב אחר שלב. באלפיים השנים שהיה העולם קיים, מעולם לא הוזכרו בפסוקים פרטים כאלה, אבל עכשיו, בפרשיות שלנו, כל פרט חשוב, כי אנחנו עסוקים בזריעת הזרעים הראשונים של בנין התורה בעולם.

יש מקום אחד רחוק ששם מחנכים נערים

במדרש תנחומא² ישנו תיאור מטלטל של רחשי הלב שליוו את אברהם אבינו לאחר שנצטווה להעלות את יצחק בנו לעולה, וכך נאמר שם:

"אמר אברהם: מה אעשה, אם אגלה לשרה, נשים דעתן קלה עליהן בדבר קטן, כל שכן בדבר גדול כזה, ואם לא אגלה לה ואגנבנו ממנה, בעת שלא תראה אותו תהרוג את עצמה. מה עשה? אמר לשרה: תקנו לנו מאכל ומשתה ונאכל ונשמח. אמרה לו: מה היום מיומים, ומה טיבה של שמחה זו? אמר להם: זקנים כמותינו נולד להם בן בזקנותם כדי לאכול ולשתות ולשמוח".

אברהם אבינו מבקש לערוך סעודה. אדם שארע לו נס עושה סעודת מצוה, והולדת יצחק בגיל מבוגר כל כך ולאחר שנים של עקרות, היא נס מופלא, שצריך להודות עליו ולערוך לכבודו סעודה.

"הלכה ותקנה המאכל. כשהיו בתוך המאכל, אמר לה: את יודעת, כשאני בן ג' שנים הכרתי את בוראי, והנער הזה גדול ולא נחנך, ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מחנכין את הנערים, אקחנו ואחנכנו שם. אמרה לו: לך לשלום!".

לפי חשבון השנים, בזמן העקידה היה יצחק אבינו בן שלושים ושבע שנים, ואברהם מבקש לשלוח את הנער הגדול הזה להתחנך בפנימיה. הבן שנולד לאחר תשעים שנה מתנתק מהבית וגולה למקום תורה.

אולי אצל רב אחר הוא יקבל יותר

עקרונית יצחק אבינו יכול ללמוד תורה גם מאברהם אביו, הלוא אברהם אבינו קיים את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ואפילו עירובי תבשילים³, אז למה הוא לא מלמד את יצחק בנו בעצמו?

ב"העמק שאלה" על "שאלות דרב אחאי גאון"⁴ כותב הנצי"ב על ארבע עשרה השנים בהן נטמן יעקב בבית מדרשו של עבר, שלא נענש יעקב אלא על השנים בהן שהה בבית לבן ולא שב לביתו, אבל על ארבע עשרה השנים בהן למד תורה בבית מדרשו של עבר לא נענש, כי בשביל תלמוד תורה מותר לגלות מן הבית. מה שיכול היה לספוג מאביו, הוא כבר ספג, עכשיו הוא חפץ לגלות למקום תורה, אולי אצל רב אחר הוא יקבל יותר, ומותר לבטל כיבוד הורים בשביל ללמוד מרב אחר.

תורה של בית אבא ותורה של בית המדרש

יתרה מזאת, יש שני סוגים של לימוד תורה, התורה של אברהם אבינו היא תורה שקיימת בו באופן טבעי, אבל יש גם תורה שאדם מקבל מבחוץ פנימה.

² מדרש תנחומא וירא כב.

³ ראה בראשית רבה צה, ג.

⁴ שאלות דרב אחאי גאון עם ביאור העמק שאלה סוף פרשת תולדות.

הגמרא בקידושין⁵ מלמדת איזה חיובים חייב האב כלפי בנו, וזו לשונה:

"האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אישה, וללמדו אומנות; ויש אומרים: אף להשיטו במים".

מצוות מילה ופדיון בכור, אלו מצוות מעשיות, ואחר כך באה מצוות תלמוד תורה, ששייכת יותר לבנין הקומה הרוחנית. עד עכשיו אברהם עסק בצדדים הטבעיים, וכעת הוא הולך לעסוק בעולם הרוח של יצחק, בבניית עולם התורה שלו. עד עכשיו יצחק היה בבית אביו והוא למד מאביו איך מקיימים חיים של תורה באופן טבעי, ועכשיו עליו לבנות קומה נוספת וללמוד תורה בבית המדרש.

לאן נעלם יצחק אחרי העקידה?

למעשה, לאחר ניסיון העקידה, אחרי ציווי המלאך לא לשלוח יד בנער, יצחק לא חזר לבית הוריו. אברהם אבינו שב עם נעריו לביתם אשר בבאר שבע⁶, ומה קרה עם יצחק? יצחק נשאר שקוע בקודש, הוא נשאר בהר המוריה, בתוך האווירה של קדושת הר הבית. כך לפי פשט הפסוקים, ולפי חז"ל⁷, באותו הזמן הכניס הקב"ה את יצחק לגן עדן וישב בו שלוש שנים. ויש אומרים⁸ שלקחוהו מלאכים לבית מדרשו של שם ועסק שם בתורה.

כלומר באותן שלוש שנים, ממעמד העקידה ועד נישואיו עם רבקה, יצחק לוקח את כל הנתונים שהוא למד באופן טבעי בבית אבא, והוא הופך את האינטואיציות האלה לעובדות מדעיות רוחניות.

אברהם אבינו היה משוטט בדעתו, הוא בירר וחקר את נקודת האמונה, ועכשיו תורו של יצחק לברר ולחקור ולבסס את אמונתו.

עד איזה גיל חייב אב ללמד את בנו תורה?

יצחק כבר בן שלושים ושבע, הוא כבר יכול ללמד את עצמו, הוא לא תלוי באביו. באמת הרמב"ם⁹ כותב שהחיוב של אב ללמד את בנו תורה, זה דווקא בבנו קטן, "קטן אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר: 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם'", אבל ב"שולחן ערוך"¹⁰ אין הגבלה, כתוב שם: "מצוות עשה על האיש ללמד את בנו תורה", ולא כתוב שמדובר דווקא בבן קטן. נמצא, שגם אם הבן כבר בן שמונים, אם האבא עדיין חי, האב חייב ללמד אותו תורה.

יש תשובה נפלאה של הרוגצ'ובר¹¹ בשו"ת "צפנת פענח"¹², שעוסקת בשאלה זו. הרוגצ'ובר היה גאון עצום, הגאונות שלו היתה בלתי שגרתית. יש תיאור מופלא של הרב ש"י זווין ב"אישים ושיטות"¹³, שמתאר את גדולתו, וכך כתוב שם:

⁵ קידושין כט ע"א.

⁶ בראשית כב, יט.

⁷ ראה מדרש הגדול (תורה שלמה בראשית כב, יט אות רד).

⁸ ראה תרגום יונתן בראשית כב, יט וכד, סב; בראשית רבה יז, יא ונו, כ.

⁹ רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, א.

¹⁰ שולחן ערוך יו"ד רמה, א.

¹¹ רבי יוסף רוזין (הרוגצ'ובר) (רוגטשוב שברוסיה-דווינסק), התרי"ח-התרצ"ו - למדן בעל זיכרון פנומנלי ובעל חשיבה ושיטת לימוד ייחודיות. מילדותו הוכר כעילוי עצום. מגיל בר מצוה למד אצל רבי יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, בעל "בית הלוי"

"פרשה בפני עצמה שאינה נכללת בתוך המסגרת הקבועה של גדולים וגאונים, היתה אישיותו התורנית של הגאון הרוג'ובי. לא שאינה 'נכנסת' מפני רוב גדלה ועומקה ורחבה, אלא שאינה 'נכללת'... הורג'ו בתארים מוגזמים, ובפרט באלה הבאים בשעת אבל ובשעת יובל, עד שאפילו השם 'חד בדרא' (אחד בדור) מצלצל באוזנינו כמליצה וכשגרה. אולם הגאון הרוג'ובי היה חד בדרא לא במליצה ולא בשגרה. לא נמצא שני לו בדורנו, וגם בדורות הרבה לפניו ולאחריו, בבחינת ידיעה בקיאותית מופלאה של כל התורה כולה, לכלליה ולפרטיה ולפרטי-פרטיה, לחדרי חדריה ולעמקי סתריה".

רבי מאיר שמחה מדווינסק, בעל ה"אור שמח", התבטא פעם¹⁴ על שקידתו של הרוג'ובר ואמר, שהגדולה שלו איננה בזיכרון המופלא שניחן בו, כי אין זו גדולה לזכור דברים שנלמדו רק אתמול ושלושום...

ומפורסמת התבטאותו של המשורר חיים נחמן ביאליק אודותיו: "ממוחו אפשר היה לחצוב שני איינשטיינים"¹⁵.

הרוג'ובר דן בגדרי חיוב תלמוד תורה של אב לגבי בנו. האם החיוב של האבא הוא דווקא כלפי בנו קטן, או שחייב ללמדו עד זקנה ושיבה. לדבריו, כיון שהגמרא מונה ברשימת החיובים של האב גם את חיובו להשיא לבנו אישה, ובשלב זה בוודאי מדובר בבן גדול, הרי שחיובי האב אינם רק בבן קטן. בחור שמגיע לפרקו, יכול לשאת אישה בעצמו, ואף על פי כן אביו מצווה להשיא לו אישה, וכך גם בלימוד תורה, האב מצווה ללמד את בנו גם לאחר שהגדיל.

סגולה ובחירה בונים את קדושת ישראל

ישנה אגרת מפורסמת של מרן הרב קוק שנקראת 'אגרת תקנ"ה'¹⁶. אגרת זו נשלחה לרידב"ז¹⁷, שהיה מגדולי החכמים והצדיקים בדורו של הרב. בחלופת המכתבים שביניהם ישנם בירורים משמעותיים בנוגע לכל

בבריסק, ואחר כך אצל בנו רבי חיים. בהמשך למד אצל המהרי"ל דיסקין, אליו התייחס כרבו המובהק. הוא המשיך את לימודיו באופן עצמאי במשך כמה שנים בעיר ורשה, ומשנת התרמ"ט עד סוף ימיו שימש כרב העדה החסידית בדווינסק (דנבורג) שבלטביה, לצד רבי מאיר שמחה הכהן, שהיה רבה של הקהילה הפרושית. הרוג'ובר כתב חידושים בכל חלקי התורה, וענה רבבות תשובות לשואליו (הוא הקפיד לענות לשואל ביום קבלת המכתב!). כתביו מצטיינים בעיקר בקיצורם, ובהפניות הרבות מאוד, כמעט בכל משפט, לרחבי הספרות התלמודית וההלכתית. בחייו הספיק לפרסם רק ספרים מעטים, כולם בשם "צפנת פענח". השאיר אחריו עשרות ספרים ובהם חידושים בכל חלקי התורה.

¹² שו"ת צפנת פענח ח"ב סימן י'.

¹³ אישים ושיטות עמ' ע, הוצאת קול מבשר תשס"ז.

¹⁴ מובא בספר "מרן רבינו מאיר שמחה כהן זצ"ל" עמ' קצג.

¹⁵ ראה ירחון טורי ישרון שנה י' גיליון מד עמ' 10, מאמרו של נח זבולוני "במחיצתו של הרוג'ובר".

¹⁶ אגרות רביה ח"ב עמ' קפו.

¹⁷ הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז) (קוברין שבמחוז גרודנה-צפת), התר"ה-התרע"ד - תלמיד חכם ידוע ומחבר ספרי הלכה ופרשנות. שימש בין היתר כרב של סלוצק ושל צפת. כבר בצעירותו נודע כעילוי. בגיל עשרים ושלש נבחר לרב באזבולין, ואחר כך כיהן בבבוריסק, בפולוצק, בוויילקובישיק ובסלוצק. בשנת התרס"ג עבר לארצות הברית במטרה לחזק את היהדות במקום ונתמנה לרב בשיקגו. בשנת התרס"ה עלה לארץ ישראל ומונה לרבה של צפת, שם ייסד את ישיבת "תורת ארץ ישראל" בה למדו כמאה תלמידים. הוא עודד וחיזק את לימוד הירושלמי ואת קיום המצוות התלויות בארץ. היה מהמתנגדים להיתר המכירה וחלק בנושא זה על מרן הרב קוק (תשובה לדברי הרב באגרת תקנ"ה, כתב הרידב"ז בהקדמה לספרו "בית רידב"ז"). במשך ארבע שנים רצופות, משנת התרס"ט עד התרע"ג, ניהלו ביניהם מרן הרב קוק והרידב"ז פולמוס חריף בעניין זה. במסגרת הפולמוס החליפו ביניהם עשרות מכתבים, ופרסמו מאמרים וכוזמים רבים בעיתונות. הפולמוס נפסק עם מות הרידב"ז בשנת התרע"ד, ושבעות ספורים לפני מותו של מרן הרב קוק את אגרת תקנ"ה המפורסמת. בין שניהם שררה הערכה רבה ואפילו אהבה גדולה זה לזה. מחבר הספרים: "מגדל דוד" - חידושים על הבבלי

ההתנהלות של מרן הרב קוק ביחס לציבוריות הישראלית של אותה תקופה. האגרת עוסקת בפולמוס השמיטה, ביחס למצוות יישוב ארץ ישראל, ביחס לתהליך הגאולה, ביחס לציבור החלוצים בעלייה השנייה ובבירור מושג הסגולה והבחירה החופשית בישראל. לרידב"ז היו תמיהות שונות על דרכו של הרב, והרב משיב על טענותיו, וכותב:

"ומה שכתב הרב, שאני מקרב את הכל, גם את פושעי ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כוונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה גם כן בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרום ולשברם.

ישים נא כבוד גאונו ליבו לדברי, ואבאר לו, לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים.

ידע הדרת גאונו, ששני דברים עיקריים ישנם, שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלקית עמהם:

האחד הוא 'סגולה', כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושלם אבות, כאמור: 'לא בצדקתך וגו' רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם', 'והייתם לי סגולה מכל העמים'; והסגולה היא כוח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, 'כי הוא אמר ויהי', 'ויעמידם לעד לעולם'.

והשני הוא עניין 'בחירה', זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה.

החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה, אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי אם לפי אותה המידה שהבחירה מסייעה את גילוייה, על כן הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושה, האמונה ותלמוד תורה. וה' יתברך, הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם".

באומה הישראלית קיימים שני יסודות שטעונים בירור. היסוד הראשון הוא ה'סגולה', יש גרעין בסגולתיות של העם היהודי שאיננו משתנה, יהודי נולד לאבא יהודי, מעין תנועת הסגול בת שלוש הנקודות, שניתן להפוך אותה לכל כיוון ותמיד היא תשאר בעינה, ללא כל שינוי¹⁸.

היסוד השני הוא ה'בחירה', הבחירה היא סובייקטיבית, היא תלויה במעשה הטוב של האדם, ולכן חלק ה'סגולה' הוא גדול יותר וקדוש יותר מחלק ה'בחירה'.

אברהם אבינו הנחיל ליצחק בנו את טבע הקדושה הישראלית, השייכת לחלק ה'סגולה', וכעת הגיע הזמן של חלק ה'בחירה', לכן אברהם שולח את יצחק ללמוד תורה, ושרה נותנת את הסכמתה.

התורה מעוררת את טבע הנפש הישראלית

בספר "אורות התורה"¹⁹ של מרן הרב קוק יש פסקה שמלמדת אותנו מה פועל לימוד התורה על נפשותינו, וכך כתוב שם:

והירושלמי, "חנה דוד" - פירוש על מסכת חלה, "נימוקי רידב"ז" - פירוש על התורה, שו"ת הרידב"ז, ביאור על הירושלמי, חידושי רידב"ז - פירוש הקצר, תוספות רי"ד - פירוש הארוך, ביאור על "פאת השולחן" לרבי ישראל משקלוב, "שולחן ערוך לשבת", "בית רידב"ז".

¹⁸ מובא בשם רבי דוד מללוב. ראה שם משמואל לפרשת יתרו, שנת תרע"ג ד"ה ובזה יש לפרש.

"לימוד התורה, בהלכה באגדה בפלפול ובכל דבר תורה, מכניס את המאור שבחיי הישראליות בתוך נפשתינו, ומעיר בקרבה את הדעות הנאות והרגשות הטובות הכמוסות בקרבה מצד התכונה המיוחדת של ישראל...".

כשאדם לומד תורה, מתעוררים דברים שקיימים בתוכו. יש סיפורים שונים על אנשים שהתגלגלו בעולם והתרחקו מאוד מיהדות, ופתאום איזה ניגון מבית אבא, איזה דבר תורה שלמדו לפני שנים רבות, מחזיר אותם שלושים-ארבעים שנה אחורה.

סיפר לי יהודי ניצול שואה, שהוא עבר במקרה ליד אחד החיידרים ברחובות, והוא שמע שם ילדים קוראים בניגון את פסוקי התורה. הוא עצר במקום ופרץ בבכי, זה הזכיר לו את בית אבא. מאז השואה הארורה עברו שנים רבות, הוא כבר רחוק מאוד מיהדות, והנה בגיל מופלג הוא התחיל להיכנס לשיעורי תורה. הוא פגש זיכרונות עמוקים שיצרו אצלו מהפכה פנימית. זה כוחו של ניגון פסוק שבתורה, הוא נוגע בנימי הנפש העדינים.

כשאדם מעיין בפסוק מסוים או בהלכה מסוימת, זה מעורר את הטבע הפנימי ששייך לזה.

ובפסקה הבאה ממשיך הרב:

"שקידת התורה מציינת יפה בנשמה את התכונה הישראלית וצורתה המיוחדת, ובזה היא ממלאת את האומה חיים, כשימצאו בכללותה שוקדים רבים, וממילא כל אחד ואחד, הפועל על פי חלקו, בונה הוא עולם מלא".

כשאברהם אבינו שולח את יצחק ללמוד תורה, הוא מבקש לעורר את הטבע שכבר קיים בעומק הנפש הישראלית שלו. בתקופה זו יצחק בונה את תודעת טבעו, את יסודות הסגולה הוא כבר רכש בבית אבא, וכעת הוא נדרש לבנות את קומת הבחירה.

במה שונה מצוות תלמוד תורה מכל מצוות החינוך?

חיוב האב ללמד את בנו תורה, זה לא רק מדין חינוך, זו מצוה שעומדת בפני עצמה. יש דברים נפלאים שכותב רבי יחיאל מיכל הלוי עפשטיין²⁰, בעל "ערוך השולחן"²¹, על ייחודה של מצוות תלמוד תורה המוטלת על האב, וכה דבריו:

"אלא בירורו של דברים כך הוא לעניות דעתי, דהנה הקטן פטור מכל המצוות, וגם האב אינו חייב שהקטן יעשה מצוות, דהא דקיימא לן שחייבין לחנך את הקטן, זהו מדרבנן, כמו שכתב רש"י בסוף פרק ג' דסוכה, אבל מן התורה אין שום חיוב לחנכו, והרי אפילו קטן אוכל נבלות אין מצווין עליו להפרישו (יבמות קיד ע"א), ואם כן מאי שנא דבלימוד התורה חייבתו תורה להאב ללמדו?".

¹⁹ אורות התורה ו, י.

²⁰ רבי יחיאל מיכל הלוי עפשטיין (בוברויסק שברוסיה), התקפ"ט-התרט"ח - מגיל צעיר נחשב לעילוי. נשא לאשה את בתו של הגביר רבי יעקב ברלין ממיר, אביו של הנצי"ב מוולוז'ין, והמשיך את לימודיו בישיבת וולוז'ין. בהמשך התמנה לרבה של הקהילה החשובה נובהרדוק (נובוגרודוק) ולראש הישיבה שבעיר. נחשב אחד מגדולי הדור, והשיב אלפי תשובות בהלכה (שלא נשתמרו). בנו היה רבי ברוך עפשטיין, בעל ה"תורה תמימה". ספרו "ערוך השולחן" על ארבעה חלקי השולחן ערוך זהו לשולחן ערוך במבנה ובסדר הסימנים, אך אינו מסתפק בפסיקת הלכה אלא מבאר את ההלכות ממקורם בגמרא, ומסביר את שיטות הפוסקים ואת טעמיהם. חיבור נוסף שחיבר הוא "ערוך השולחן העתיד", העוסק בהלכות זרעים, קרבנות, טהרות, מלכים ושאר הלכות שאינן נמצאות בשולחן ערוך.

²¹ ערוך השולחן יורה דעה רמה, ה.

מצוות תלמוד תורה היא מצוה מיוחדת, בעוד כל מצוות חינוך הם מצוות מדרבנן, למשל "קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין"²², מצוות תלמוד תורה היא מדאורייתא, האבא מחויב ללמד את בנו מדין תורה, שנאמר: "וְלַמְדֹתֶם אֶתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם"²³. השאלה היא: במה שונה מצוות תלמוד תורה מכל מצוות החינוך שאינם אלא מדרבנן?

משיב בעל "ערוך השולחן:

"אמנם הטעם מובן, דבשלמא מצוות, יקיים כשיגדיל, אבל אם לא ידע בתורה כלל עד שיגדיל, אז כשיגדיל יהיה כפרא אדם ויצא לתרבות רעה, דבאין תורה אין מצוות, לפיכך חייבתו תורה 'ולמדתם אותם את בניכם', להרגילו בתורה, ולכן שאל הש"ס: עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה וכו'? כלומר, דזהו פשיטא דמה שחייבתו תורה אינו מפני חיוב שעל הקטן, שנאמר שמחוייב ללמדו כל התורה, שהרי בקטן אין חיוב, אלא הטעם כדי להרגילו בתורת ה', ואם כן פשיטא שאין צריך כל התורה כולה, ולזה אומר מקרא, כלומר דכשמרגילו במקרא די, וכשיגדיל ילמוד בעצמו משנה וגמרא כפירוש רש"י והר"ן, ולזה בא הספרי לומר, דאם כן מאי זה דכתיב 'ושננתם לבניך', הרי שינון הוא בהלכות, ואין זה חיוב על האב כלל, ולזה מפרש: אלו התלמידים".

אם נחכה עם הילד עד גיל שלוש עשרה ורק אז נתחיל ללמוד אתו תורה, הוא עלול לצאת 'פרא אדם' כמו ישמעאל. הכינוי 'פרא אדם' הוא כינוי שדורש התבוננות. בדרך כלל תואר השם מופיע אחרי העצם, כמו: אדם גדול, אדם יפה, אדם חכם. לעולם לא נאמר: גדול אדם, יפה אדם, חכם אדם. הביטוי 'פרא אדם' הוא יוצא דופן מבחינה זו, אלא שישמעאל במהותו הוא 'פרא', זה שם העצם שלו, ותואר השם הוא 'אדם'. כלומר ישמעאל הוא פרא בדמות אדם, ביסודו הוא פראי ומושחת, ולבושו אדם, ומי שמחכה עם לימוד התורה של בנו עד גיל שלוש עשרה, עלול לפגוש את התכונה הישמעאלית הזו בבנו.

זקנים ויושבים בישיבה

הגמרא ביומא²⁴ אומרת שהאבות הקדושים היו בבחינת 'זקן ויושב בישיבה', וזו לשון הגמרא:

"אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: 'ואברהם זקן בא בימים', יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: 'ויהי כי זקן יצחק', יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: 'ועיני ישראל כבדו מזקן'. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר: 'ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו'".

'זקנים ויושבים בישיבה', זו תכונה שורשית אצל אבותינו הקדושים, ומתוך כך גם אצל אליעזר עבד אברהם.

בענייני חינוך אי אפשר לסמוך על אחרים

בהמשך הפרשה התורה מספרת כיצד אברהם אבינו שולח את אליעזר עבדו להביא אישה ליצחק בנו, וכך נאמר:

²² סוכה מב ע"א.

²³ דברים יא, יט.

²⁴ יומא כח ע"ב.

"ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי: ואשביעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הקנעני אשר אנכי יושב בקרבך"²⁵.

מלבד מצוות תלמוד תורה, האב מצווה להשיא לבנו אישה. בשבוע שעבר עסקנו ב'למולו' ו'לפדותו', והשבוע אנו עוסקים ב'ללמדו תורה' ולהשיאו אישה'.

אברהם אבינו מבקש להשיא אישה לבנו ולשם כך הוא מבקש את עזרתו של אליעזר עבדו. מעניין שאין שום התראה מוקדמת לכך, אברהם אבינו לא דיבר על כך קודם לכן, הוא פונה אל עבדו בהפתעה ומבקש להשביע אותו לפני שהוא מספר לו מה התפקיד שהוא חפץ להטיל עליו, "שים נא ידך תחת ירכי: ואשביעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ".

שאלה נוספת היא: הלוא אליעזר עבד אברהם הוא נאמן ביתו, היש מישהו מהימן יותר מאשר אליעזר?! אליעזר הוא החניך המצטיין של אברהם אבינו, "חניכיו - ... זה אליעזר שחינכו למצוות"²⁶, וחז"ל מעידים שהיה 'זקן ויושב בישיבה'. אליעזר משמש בבית אברהם כבר שנים רבות, הוא מלווה אותו ונמצא אתו מבוקר ועד ערב ומכיר היטב היטב את תורתו, "דמשק אליעזר" - ...שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים"²⁷.

אחד מהתפקידים הבחירים ביותר בחסידות חב"ד זה להיות "חוזר" של הרבי, אחד מגדולי הרבנים והמשפיעים בחסידות חב"ד הוא רבי יואל פהן, ה"חוזר" העיקרי של הרבי מלובביץ'. התפקיד שלו היה לזכור את מה שנאמר בהתוועדויות של הרבי, שפעמים רבות נערכו בשבתות וימים טובים ונמשכו שעות ארוכות ללא אפשרות תיעוד, ולשחזרן על גבי הכתב.

אליעזר היה ה"חוזר" של אברהם אבינו, בשביל לקבל תפקיד כזה, צריכה להיות רמה גבוהה מאוד של אמינות בין הרבי לתלמיד, והנה האמון מתערער ואברהם משביע את עבדו. מה קרה? מדוע אברהם אבינו לא סומך על אליעזר?

דומה שיש כאן לימוד יסודי שנוגע לחינוך. אברהם אבינו רוצה ללמד אותנו שבענייני חינוך אי אפשר לסמוך על אחרים, צריכה להיות מסירות נפש של ההורים, ולכן אפילו את האדם הקרוב ביותר צריך להזהיר ולהשביע על הדבר.

אזהרה כפולה ומכופלת

הגאון מוילנא²⁸, כשהוא מבקש לעלות לארץ ישראל, הוא רושם אגרת מופלאה לאשתו²⁹, ושם אנו נפגשים עם אותו יסוד. וזו לשון האגרת:

²⁵ בראשית כד, א-ג.

²⁶ רש"י בראשית יד, יד.

²⁷ יומא כח ע"ב.

²⁸ רבי אליהו קרמר (הגאון מוילנה) (ליטא), הת"פ-התקנ"ח - מגדולי חכמי התורה בישראל. שלט בכל מקצועות התורה ובשאר חכמות. בקיאותו וידענותו העצומה זיכו אותו בכינוי "הגאון מוילנה". על-אף שלא החזיק במשרה רשמית כלשהי, קנה לו מעמד של מנהיג חשוב בדורו ובדורות הבאים אחריו. כתביו לא ראו אור בחייו אך לאחר מותו נדפסו כשבעים ספרים המיוחסים לו, וביניהם: פירוש למשנה, פירושים לזוהר, תיקונים לספר יצירה ולספרא דצניעותא, פרשנות לתנ"ך ועוד.

²⁹ עלים לתרופה, מינסק תקצ"ו.

"באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל, כמה שהבטיחו לי אמתית, וגם לא תדאגו (נוסח אחר: שהבטיחה לי אמי תחיה וגם מה תדאגו?) הנה אנשים נוסעים לכמה שנים בשביל ממון ומניחים נשותיהם, וגם הם נעים ונדים בחוסר כל, ואני תודה לאל נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל (נוסח אחר: וחמדת השם יתברך, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה), ואני נוסע לשלום ברוך ה'.

וגם את יודעת שהנחתי ילדי, שליבי הומה עליהם, וכל ספרי היקרים, והייתי כגר בארץ אחרת והנחתי הכל כו'.

וידוע כי כל העולם הזה הכל הבל, וכל השעשועים הכל כלא. ואוי להרודפים אחר ההבל, אין בו מועיל. ואל תקנאי בעושר, כי 'ש עושר שמור לבעליו לרעתו' (קהלת ה, יב)..."

הגאון מאריך בדברי מוסר ויראת ה', ומדריך את ביתו בענייני פרנסה ושמירת הלשון, בעניין שמירת שבת ולימוד מוסר, ובסוף הוא חותם בהדכה בנוגע לחינוך הבנים:

"את בניך שיחיו תגדלי בדרך הישר ובנחת, ותשלמי שכר לימוד ותחזיקי מלמד בביתך, ולא תצמצמי בשכרו... וגם הנחתי להם ספרים, ולמען השם תדריכם בטוב ובנחת, וגם תשגיחי על בריאותם ומזונותם תמיד, שלא יחסר להם. ושילמדו מקודם כל החומש, שיהיו רגילים כמעט בעל פה. ואל יכביד (המלמד) עליהם כי אם בנחת, כי הלימוד אינו נקבע באדם כי אם בישוב ובנחת... ועל זה תתני תמיד דעתך, והשאר הכל הבל..."

ובטוח אני שתעשי ככל אשר כתבתי. אף על פי כן באתי להזהירך באזהרה כפולה, שלא תשני דבר מכל אשר כתבתי, ותקראי את האגרת הזאת בכל שבוע, ובפרט בשבת קודם האכילה ובתוך הסעודה, שלא ידברו דברים בטלים חס ושלוש, וכל שכן חס ושלוש בלשון הרע וכיוצא בהם. ובבקשה לכולכם על הנכתב לעיל, שתדריכי בניך ובנותיך. והעיקר בדברים רכים בדברי מוסר המתיישבים על הלב, ובפרט אם נזכה לבא לארץ ישראל, כי שם צריך לילך מאוד בדרכי ה'."

הגאון מוילנא מכיר בצדיקותה של אשתו, הוא יודע שחלילה לה מלשנות מכל דברי האגרת, ובכל זאת, כיוון שמדובר בענייני חינוך, הוא מזהיר אותה באזהרה כפולה ומכופלת.

זו הנהגה שמתחילה אצל אברהם אבינו, כשמדובר בעיצוב הבנין הרוחני של האומה הישראלית, אברהם אבינו משביע אליעזר עבדו. במה שקשור לגידול והחינוך של עם ישראל, בזה אין שום סנטימנטים, בזה צריכה להיות מוחלטות, "וְאֵשְׁבֵיעַךְ בֵּה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹקֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי", חינוך דורש ודאות גדולה ומסירות נפש למען המשכיות התורה.